

UDK 330

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RASMIY VA NORASMIY SEKTORLARDA ISH BILAN BANDLIKNING TAHLILI

Uzaqov Ortiq Shaymardanovich

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Qarshi filiali katta o'qituvchisi

e-mail: uzaqovortiq@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada respublikada iqtisodiyotning rasmiy va norasmiy sektorlarida ish bilan bandlik, mehnat resurslari soni va kichik tadbirkorlikda bandlik, hududiy mehnat bozorida nostandart ish bilan bandlikning rasmiy va umumiy darajasi indeksi ko'rsatkichlarini hisoblash va uning samaradorligini aniqlashga yo'naltirilgan nostandart ish bilan bandlik tarkibi va ko'lamini tadqiq etish modelidan foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: rasmiy sektor, norasmiy sektor, mehnat resurslari, kichik tadbirkorlik, mehnat bozori, norasmiy ish bilan bandlik, masofaviy ish bilan bandlik, to'rtinchi sanoat inqilobi, ijtimoiy himoya.

ANNOTATION

In this article, employment in the official and informal sectors of the economy in the republic, the number of labor resources and employment in small businesses, the calculation of the indicators of the official and general level of non-standard employment in the regional labor market and the use of a research model of the structure and scope of non-standard employment aimed at determining is effectiveness recommendations have been developed.

Key words: formal sector, informal sector, labor resources, small business, labor market, informal employment, remote employment, fourth industrial revolution, social protection.

KIRISH

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan bugungi kunda ish bilan bandlikni ta'minlashning yangi yunalishlari paydo bo'lmoqda. Ish beruvchilar ixtiyoriy ravishda va xohishiga ko'ra xodimlarni ishga yollash imkoniga ega bo'lmoqdalar va geografik joylashuvi hamda vaqtdagi farq ahamiyatga ega emas. Xodimlar axborot

texnologiyalaridan foydalangan holda masofadan turib o'z vazifalarini bajarishga qodir bo'lib, uydan tashqariga chiqmasdan, har qanday vaqtda belgilangan vazifani bajarish imkoniga ega bo'lishmoqda^[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ish bilan bandlikning zamonaviy shakllari, masofaviy ish bilan bandlik buyicha bir qator olimlar tadqiqot olib borishgan. Davos iqtisodiy forumi asoschisi va prezidenti Karl Shvab raqamli iqtisodiyotda asosiy ishlab chiqarish omili baribir kapital emas, balki kadrlar salohiyati bo'lishini asoslab bergan, uning fikriga ko'ra "to'rtinchi sanoat inqilobi bundan oldingi inqiloblar bilan taqqoslaganda yangi tarmoqlarda kamroq ish o'rinlari yaratadi^[3].

Odegov Yu.G. va Pavlova V.V.larning fikricha "To'plangan bilimlar asosida bugungi kunda sohalar o'rtasidagi farqni va ajratishni yo'qolib borishiga, sohalarning integrasiyalashuvi va yangi kasblarning paydo bo'lishiga duch kelmoqdamiz hamda ushbu jarayon tezlashib bormoqda"² [2].

Akadememik Q.X.Abdurahmonovning fikricha, "Ish beruvchi bilan xodimlar o'rtasidagi «masofadagi munosabatlar» mehnat faoliyatini zamon va makonda nomarkazlashtirish jarayonining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu esa egiluvchan virtual mehnat bozorini shakllantirishga ham xizmat qiladi». "Masofada turib ishlash (tele ish) ish beruvchiga nisbatan masofada turib, axborot-kommunikasiya texnologiyalari yordamida bajariladigan mehnat faoliyatidir. Ish bilan bandlik bunday shaklining asosiy xususiyati ish bilan xodim o'rtasida virtual tarzda "masofada turib iqtisodiy munosabatlar" o'rnatilishidir³ [4, 324-325 b.].

Zokirova N.K., Abdurahmanova G., Sagidullin F.R.ga ko'ra "Texnologik taraqqiyot hamda axborot jamiyatiga o'tish yuqori malakali va mobil, ya'ni, mehnat bozoridagi o'zgarishlar tezda moslashuvchan xodimlarni talab etadi"⁴ [5, 28-b.].

NATIJA VA MUHOKAMALAR

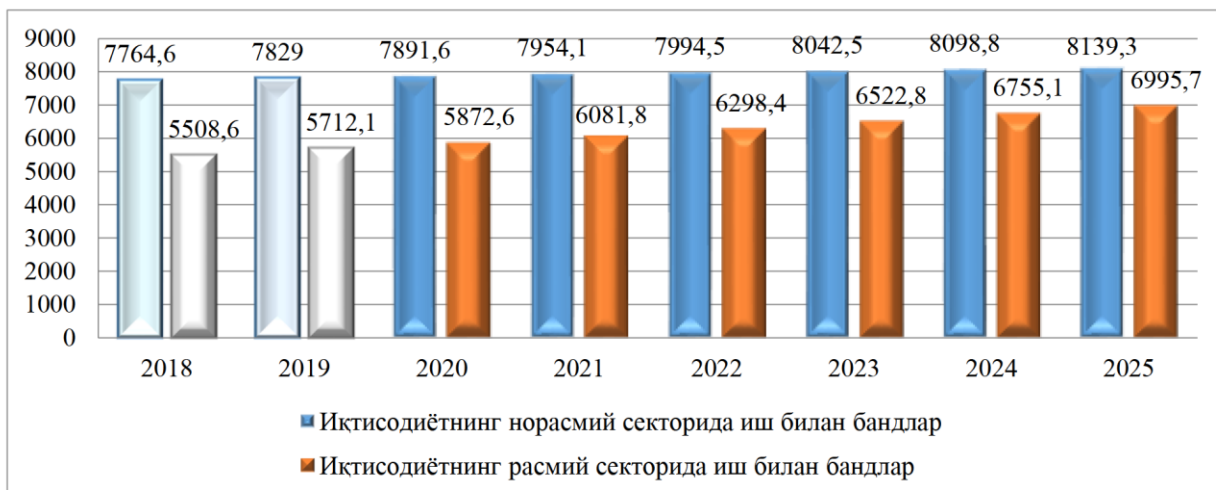
Mehnat bozori rivojlanishining 1991-2022 yillardagi tendensiyalari va xususiyatlari tahliliy natijalaridan kelib chiqib, respublikada iqtisodiyotning rasmiy va norasmiy sektorlarida ish bilan bandlarning 2020-2025 yillardagi prognoz parametri aniqlandi (1-rasm).

¹ https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf.

² Одегов Юрий Геннадьевич, Павлова Валентина Васильевна Новые технологии и их влияние на рынок труда // Уровень жизни населения регионов России. 2018. №2 (208). - С. 60-70.

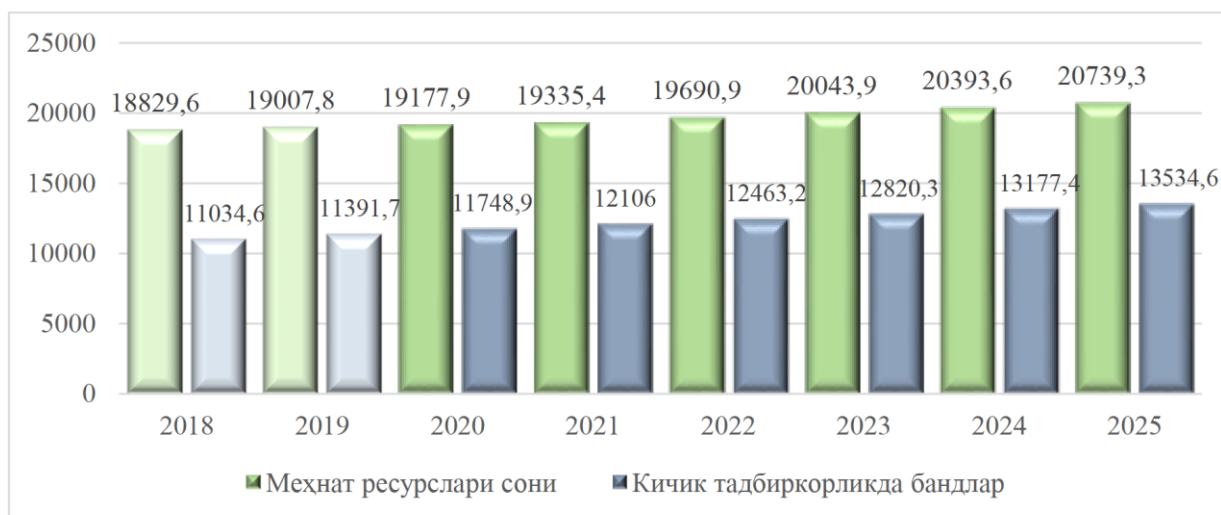
³ Абдурахмонов К.Х. Мехнат иктисодиёти: назария ва амалиёт. Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган 3-нашри. Т.: «FAN», 2019. 552-б.

⁴ Зокирова Н.К., Абдурахманова Г., Сагидуллин Ф.Р. Трансформация форм занятости в инновационном развитии // International scientific review. 2020. №LXX. - С. 24-28.

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning rasmiy va norasmiy sektorlarida ish bilan bandlarning 2020-2025 yillardagi prognoz parametri, (ming kishi)

Mehnat resurlari soni, kichik tadbirkorlikda bandlar soni, iqtisodiyot soha va tarmoqlarida bandlar soni hamda ish bilan bandlik darajasining o‘zgarish tendensiyalaridan kelib chiqib, ushbu ko‘rsatkichlarning 2020-2025 yillardagi prognoz parametrlari aniqlandi (1-2-rasmlar). Keyingi yillarda respublikada demografik vaziyat barqaror-lashganligiga qaramasdan, hali ham aholining tabiiy ko‘payishi MDH mamlakatlaridagi o‘shishga nisbatan ancha yuqoridir[7,10,11].

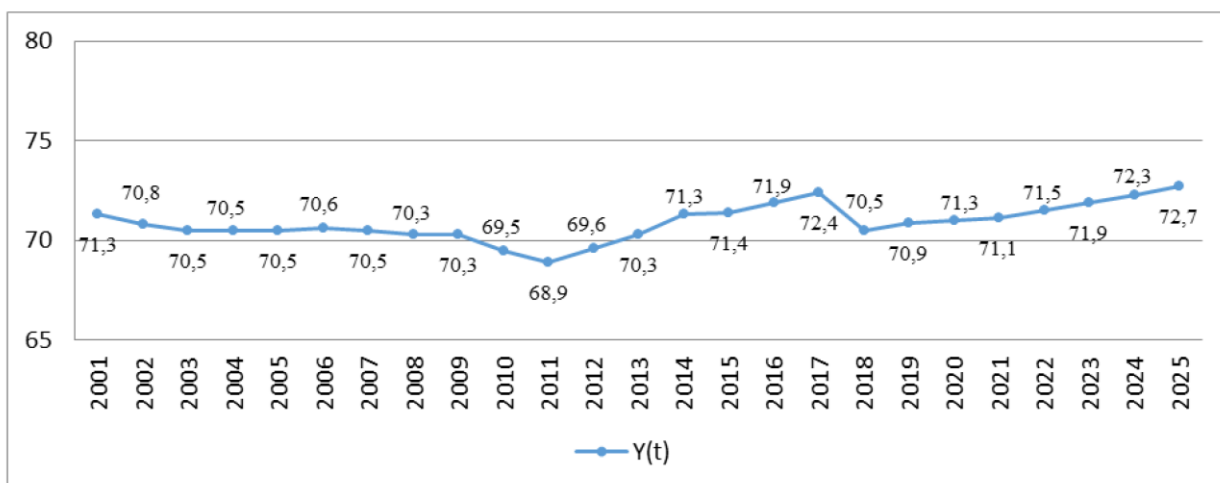

2-rasm. O‘zbekiston Respublikasida mehnat resurlari soni va kichik tadbirkorlikda bandlar sonining istiqboldagi o‘zgarishi, ming kishi

Tahlil natijalariga ko‘ra, agar respublikada 2025 yilga kelib, aholi soni 2000 yilga nisbatan 49,6 % yoki 12246,6 ming kishiga ortadigan bo‘lsa, shu davrda iqtisodiy faol aholi soni 191,9 % yoki 8294,7 ming kishiga va ish bilan band bo‘lgan aholi soni 179,2 % yoki 7111,3 ming kishiga oshishi kutilmoqda. Bunday ko‘rsatkichlar istiqbollashtirish davrida mehnat resurslarining yiliga o‘rtacha kamida 2,0 %dan

yuqori o‘shishi natijasida ro‘y beradi. 3-rasmda O‘zbekiston Respublikasida aholi ish bilan bandligi darajasining istiqbolda o‘zgarish tendensiyasi keltirilgan[10].

Hududiy mehnat bozorida nostandart ish bilan bandlikning rasmiy va umumiy darajasi indeksi ko‘rsatkichlarini hisoblash va uning samaradorligini aniqlashga yo‘naltirilgan nostandart ish bilan bandlik tarkibi va ko‘lamini tadqiq etish modelidan foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi[12].

3-rasm. O‘zbekiston Respublikasida aholi ish bilan bandligi darajasining o‘zgarishi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalari qo‘shma majlisidagi “Harakatlar strategiyasidan-taraqqiyot strategiyasi sari” nutqida taraqqiyot strategiyasi doirasida amalga oshiriladigan eng ustuvor vazifalarning “Milliy iqtisodiyotni rivojlantirish”da quyidagi asosiy tamoyillarga alohida e‘tibor berish ahamiyatga molik hisoblanadi.

Mamlakatdagi mavjud resurs va imkoniyatlarni safarbar etgan holda, aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan yalpi ichki mahsulot hajmini yanada oshirish:

- xususiy sektorni rag‘batlantirish va uning ulushini oshirish;
- to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investisiyalarni jalb etish;
- “xom ashyodan-tayyor mahsulotgacha” tamoyili asosida drayver sohalarda klaster tizimini rivojlantirish;
- Makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash va inflyasiya darajasini belgilangan 5 foizgacha pasaytirish;
- Byudjet va tashqi qarz barqarorligini ta‘minlash, mahalliy byudjetlarning imkoniyatlarini kengaytirish.

Tadbirkorlik faoliyatini yanada qo‘llab-quvvatlash, soliq yukini kamaytirish, biznes muhitini va zarur infratuzilma yaratish bo‘yicha islohotlarni davom ettirish:

- davlat korxonalarini transformasiya qilish va xususiylashtirish jarayonlarini tezlashtirish;

- erkin raqobatga asoslangan bozorni yaratish hisobidan aholi va tadbirkorlarni energiya resurslari bilan kafolatli ta'minlash.

Aholi bandligini ta'minlash, yoshlar va ishsiz fuqarolarni davlat hisobidan malakali kasb-hunarga o'qitish, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, ehtiyojmand aholini manzilli qo'llab-quvvatlash orqali 2026 yilgacha kambag'allikni ikki barobarga qisqartirish:

- ijtimoiy himoya sohasida boshqaruv tizimini isloh, ijtimoiy xizmatlarning sifatini yaxshilash va ko'lamini kengaytirish.

Uy-joy masalasini hal qilish, aholiga qulay yashash sharoitlarini yaratish:

- hududlarda bir milliondan ortiq aholi uchun barcha qulaylik va ijtimoiy infratuzilmaga ega bo'lgan "Yangi O'zbekiston" massivlarini barpo etish;

- "Obod mahalla", "Obod qishloq" dasturlarini izchil davom ettirish;

- Aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash, zamonaviy yo'l va kommunikasiya tarmoqlarini barpo etish, jamoat transporti hamda hududlararo muntazam avtomobil, temir yo'l va havo qatnovini yaxshilash bo'yicha yirik loyihalarni amalga oshirish.

Qishloq xo'jaligi samaradorligini tubdan oshirish va diversifikasiya qilish:

- agrar sohani rivojlantirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini klaster asosida qayta ishlash va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash;

- qishloq joylarida yashayotgan aholining hayot darajasi va sifatini oshirish;

- fermer va dehqonlar daromadini 2 barobar ko'paytirish uchun zarur sharoitlarni yaratish;

- qishloq xo'jaligining yillik o'sish sur'atini kamida 5 foizga etkazish naqadar dolzarb ekanligi bugungi kun hayot tajribasi va raqamli iqtisodiyot taraqqiyotining o'zi ko'rsatmoqda.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi aholi ish bilan bandligi darajasiga ta'sir etuvchi omillarning istiqbol ko'rsatkichlari asosida mehnat bozori rivojlanishining rasional parametrlarini aniqlash maqsadida 2020-2025 yillar uchun joriy mehnat bozori samarali shakllanish ko'rsatkichlari istiqbollashtirildi. Natijada 2020-2025 yillar davomida respublikamiz mehnat bozorida tashkiliy-iqtisodiy chora-tadbirlarning amalga oshirilishi aholi ish bilan bandligi darajasini 72,7 % ga va kichik tadbirkorlikda bandlar ulushini 18,8 % ga oshishi imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev raisligida 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasidagi nutqi.
2. Odegov Yuriy Gennadevich, Pavlova Valentina Vasilevna Новые технологии и их влияние на рынок труда // Уровень жизни населения регионов России. 2018. №2 (208). - S. 60-70.
3. Schwab K. The fourth industrial revolution. - Currency, 2017. - 192 p.
4. Abdurahmonov K.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik. Qayta ishlangan va to‘ldirilgan 3-nashri. T.: «FAN», 2019. 552-b.
5. Zokirova N.K., Abdurahmanova G., Sagidullin F.R. Transformasiya form zanyatosti v innovatsionnom razvitii // International scientific review. 2020. №LXX. - S. 24-28.
6. Jahon banki ma’ruzasi «Sifrovые dividенды» // [http:// www-wds.world-bank.org](http://www-wds.world-bank.org)
7. Nasimov D.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikning zamonaviy shakllarini joriy etish metodologik-uslubiy asoslarini takomillashtirish. I.f.d. dis.avt. - T.: SamDU, 2020.5-32 b.;
8. Nabiev O.A. Aholining beqaror ish bilan bandligining ijtimoiy-mehnat munosabatlariga ta’siri. Iqt. fan. bo‘y. fal. dokt. diss.avtoref. - T.: TDIU, 2021. 23-25 b.;
9. G‘ayibnazarov B.K. O‘zbekiston Respublikasida milliy hisoblar tizimini ishlab chiqishning ilmiy-metodologik asoslari. I.f.d. dis. avt. - T.: TDIU, 2006. -26 b.;
10. Nasimov D.A. Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida ish bilan bandlik egiluvchanilgini ta’minlash mexanizmlarini takomillashtirish. Monografiya. – T.: «Fan va texnologiya», 2018. – 260 b.
11. Nasimov D.A. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida ish bilan bandlikning zamonaviy shakllari// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. –Toshkent, 2020 y.-№4.-B.7.
12. Abdullaev M.K. Raqamli iqtisodiyot – kadrlar tayyorlashning dolzarb yo‘nalishlari// Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. –Toshkent, 2020 y. №-1.- B. 2-13.
13. Узақов, Ортиқ. "РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА БАНДЛИКНИНГ ЗАМОНАВИЙ ШАКЛЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШНИНГ

УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ." Инновационные исследования в современном мире: теория и практика 2.8 (2023): 74-84.

14. Узақов, Ортиқ. "РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА РАСМИЙ ВА НОРАСМИЙ СЕКТОРЛАРДА ИШ БИЛАН БАНДЛИКНИНГ ПРОГНОЗ ТАҲЛИЛИ." Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования 2.4 (2023): 5-10.

15. Узақов, Ортиқ. "ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ." Models and methods in modern science 2.2 (2023): 147-154.

16. [https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The Future of Employment.pdf](https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf).

17. https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDFPublikationen/Forschungsberichte/forschungsbericht-fb-442-arbeitsqualitaet.pdf?__blob=publicationFile&v=1